

คอลัมน์ “เศรษฐกิจพรรคเจ้าพระยา”

นิตยสารผู้จัดการรายเดือน ฉบับเดือนสิงหาคม 2547

Euro 2004 กับโลกาภิวัตน์

รังสรรค์ ณะพรพันธุ์

การแข่งขันฟุตบอลชิงชนะเลิศแห่งชาติยุโรป (European Nations' Cup) ประจำปี 2547 หรือที่รู้จักกันในชื่อ Euro 2004 จบสิ้นลงแล้วตั้งแต่วันที่ 4 กรกฎาคม 2547 แต่สิ่งที่ควรกล่าวถึง Euro 2004 ยังไม่หมด

ผมเริ่มศึกษาการเติบโตของการแข่งขันกีฬาอาชีพในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการเติบโตของระบบทุนวัฒนธรรม (Cultural Capitalism) ตั้งแต่ประมาณปี 2536 และทุกครั้งที่มีการแข่งขันกีฬาโลก ไม่ว่าจะเป็นโอลิมปิก ฟุตบอลโลก รักบี้โลก และคริกเกตโลก ผมไม่ลังเลที่จะนำเสนอบทวิเคราะห์ในบริบทการเติบโตของระบบทุนวัฒนธรรม

ความสำเร็จในการจัดการแข่งขัน Euro 2004 สะท้อนให้เห็นการเติบโตของระบบทุนวัฒนธรรมอย่างชัดเจน แต่ประเด็นที่ยังมีผู้กล่าวถึงไม่มากนัก ก็คือ ทุนวัฒนธรรมมิได้เป็นเพียงหน่วยใหม่ของระบบทุนนิยมโลกที่มีพลวัตการเติบโตที่น่าตื่นตาตื่นใจเท่านั้น หากยังเป็นกลไกใหม่ของกระบวนการโลกาภิวัตน์ (Globalization Process) อีกด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างทุนวัฒนธรรมกับโลกาภิวัตน์เป็นความสัมพันธ์สองทิศทาง กล่าวคือ มิเพียงแต่ทุนวัฒนธรรมมีผลต่อกระบวนการโลกาภิวัตน์เท่านั้น หากทั่วโลกาภิวัตน์ก็มีผลต่อทุนวัฒนธรรมด้วย Euro 2004 นับเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของความข้อนี้

Euro 2004 เป็นจักรกลในการขับเคลื่อนกระบวนการโลกาภิวัตน์อย่างมีอาจปฏิเสธได้ เพราะ Euro 2004 เชื่อมสัมพันธ์สังคมเศรษฐกิจโลกเข้าด้วยกัน โดยมีการแข่งขันฟุตบอลระหว่างชาติยุโรปเป็นตัวเชื่อม ผู้คนนับร้อยล้านคนในประเทศต่างๆมากกว่า 100 ประเทศ ใจจดใจจ่อเฝ้าติดตามการแข่งขันฟุตบอลรายการสำคัญดังกล่าวนี้ บางคนติดตามชมการแข่งขันเพราะต้องการความสุข หรือที่นักเศรษฐศาสตร์เรียกว่า "อรรถประโยชน์" (Utility) จากการได้เห็นดารานักฟุตบอลระดับโลกโชว์ฝีเท้า แต่บางคนอาจมีผลประโยชน์จากการพนันฟุตบอล

ในอีกด้านหนึ่ง โลกาภิวัตน์มีผลต่อกีฬาฟุตบอลอย่างเห็นได้ชัด นับตั้งแต่ทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศผสมผสานกับเทคโนโลยีอวกาศ ทำให้การถ่ายทอดโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมเป็นไปได้ และนับวันประสิทธิภาพการถ่ายทอดมีแต่จะเพิ่มพูน

ขึ้น ฟุตบอล รวมตลอดจนกีฬาอื่นๆเข้าสู่กระบวนการโทรทัศน์นวัตกรรม และได้ประโยชน์จากกระบวนการโทรทัศน์นวัตกรรม ทั้งในด้านการพัฒนากีฬาและในเชิงธุรกิจ

กระบวนการโทรทัศน์นวัตกรรมให้ประโยชน์เชิงธุรกิจแก่การกีฬาอย่างยิ่งยวด เพราะช่วยกระจายทางการเงินการหาประโยชน์จากการขายสิทธิการถ่ายทอดโทรทัศน์ ตามมาด้วยรายได้จากสปอนเซอร์ บรรดานักกีฬาระดับดาราโลกพลอยฟ้าพลอยฝนมีรายได้ในฐานะผู้โฆษณาสินค้าด้วย ในแง่นี้กระบวนการโทรทัศน์นวัตกรรมก่อผลสำคัญอย่างน้อย 2 ด้าน ด้านหนึ่ง ทำลายลักษณะสมัครเล่นของการกีฬา กีฬาหลายต่อหลายประเภทแปรสภาพเป็นกีฬาอาชีพชนิดเต็มรูปแบบ อีกด้านหนึ่ง ให้พลังการเติบโตอย่างมีพลวัตแก่ระบบทุนวัฒนธรรม

กระบวนการโทรทัศน์นวัตกรรมมิได้ให้ประโยชน์ด้านธุรกิจเท่านั้น หากยังให้ประโยชน์ในการพัฒนากีฬาด้วย นักกีฬาประเภทต่างๆสามารถเฝ้าติดตามคู่แข่งของตนได้โดยง่าย ทีมฟุตบอลดังเช่น Real Madrid สามารถมีข้อมูลที่ค่อนข้างสมบูรณ์เกี่ยวกับยุทธวิธีการเล่นฟุตบอลของ Manchester United

ในยุคสมัยที่กระบวนการโทรทัศน์นวัตกรรมยังไม่เติบโต กว่าที่จะรู้ว่าทีมฟุตบอลชาติใดมีความโดดเด่นเป็น 'พิเศษ' ก็เป็นเวลาที่มีการแข่งขันใกล้จะจบสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการแข่งขันฟุตบอลโลก FIFA World Cup หรือการแข่งขันฟุตบอลชิงชนะเลิศแห่งชาติยุโรป

กระบวนการโทรทัศน์นวัตกรรมทำให้ข้อมูลข่าวสารในวงการกีฬามีความสมบูรณ์มากขึ้น ยุทธวิธีการเล่นฟุตบอลของทีมแต่ละทีมสามารถศึกษาวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง ไม่ว่าจะเป็นการแข่งขันฟุตบอลโลก FIFA World Cup หรือลีลา Samba ของทีมชาติบราซิล ผู้เล่นตำแหน่งผู้รักษาประตูสามารถศึกษาลีลาการเตะลูกโทษของดาราฟุตบอลแต่ละคนได้

กระบวนการโลกาภิวัตน์ของกีฬาฟุตบอล ซึ่งอาศัยจักรกลของกระบวนการโทรทัศน์นวัตกรรมเป็นสำคัญ นอกจากจะเกื้อกูลให้สารสนเทศเกี่ยวกับวงการกีฬามีความสมบูรณ์มากขึ้นแล้ว ยังช่วยแปลงโฉมตลาดแรงงานกีฬาให้เป็นตลาดระหว่างประเทศอีกด้วย แม้ประเทศต่างๆจะมีกฎระเบียบในการสงวนการแข่งขันกีฬาเฉพาะนักกีฬาชาติของตน ดังเช่น กฎกติกาการจำกัดจำนวนนักกีฬาต่างชาติในการแข่งขันแต่ละครั้ง แต่กฎกติกาเหล่านี้มีอาจรบแรงเสียดทานจากกระแสโลกาภิวัตน์และการเติบโตใหญ่ของระบบทุนวัฒนธรรมได้ มิชามินานกฎกติกาชาตินิยมเหล่านี้ก็ล่มสลาย 'ตลาดแรงงาน' กีฬาในประเทศต่างๆเริ่มเชื่อมโยงกันอย่างแน่นแฟ้น จนเริ่มก่อเกิดธุรกิจเอเยนต์นักกีฬา ซึ่งทำหน้าที่สำคัญในการเจรจาต่อรองค่าตอบแทนนักกีฬา ทั้งกับสโมสรที่สังกัดในปัจจุบัน และสโมสรที่จะย้ายไปในอนาคต ตลาดแรงงานกีฬาค่อยๆแปรเป็นตลาดไร้พรมแดน การเคลื่อนย้ายแรงงานกีฬาระหว่างประเทศเป็นไปอย่างเสรีมากกว่าปางก่อน

Euro 2004 ได้รับผลกระทบจากกระบวนการโลกาภิวัตรดังกล่าวนี้ กระบวนการโลกาภิวัตรทำให้ตลาดฟุตบอลชาติต่างๆในยุโรปเชื่อมโยงกัน นักฟุตบอลจาก 16 ชาติที่แข่งขันใน Euro 2004 เกินกว่าครึ่งหนึ่งอยู่ในตลาดแรงงานกีฬาระหว่างประเทศ และจะมีการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามประเทศหลังจากที่ Euro 2004 จบสิ้นลง ในประการสำคัญกระบวนการโลกาภิวัตรทำให้มาตรฐานการเล่นฟุตบอลของชาติต่างๆใกล้เคียงกันมากขึ้น ดังจะเห็นได้ว่า ชาติที่เคยด้อยพัฒนาด้านกีฬาฟุตบอลในยุโรป ดังเช่นกรีซ สามารถยึดตำแหน่งชนะเลิศได้ ในขณะที่มหาอำนาจในกีฬาฟุตบอล ดังเช่นอิตาลี ฝรั่งเศส เยอรมนี เนเธอร์แลนด์ และสเปน มีอาจ 'เปล่งรัศมี' ความแตกต่างระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศด้อยพัฒนาในกีฬาฟุตบอลมีน้อยลง ความข้อนี้ปรากฏให้เห็นแล้วในการแข่งขันฟุตบอลโลก FIFA World Cup 2002 เมื่อเกาหลีใต้และตุรกีสามารถเข้ารอบ Semi-Final ได้ ปรากฏการณ์ลักษณะนี้ปรากฏให้เห็นอีกใน Euro 2004

Euro 2004 มิได้เป็นฝ่ายรับผลกระทบจากกระบวนการโลกาภิวัตรถ่ายเดียว หาก Euro 2004 ส่งผลกระทบต่อกระบวนการโลกาภิวัตรด้วย เพราะการแข่งขันฟุตบอลใน Euro 2004 สามารถเชื่อมโยงมนุษย์ในส่วนต่างๆของโลกเข้าด้วยกัน ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่า ทุนวัฒนธรรมกำลังถีบตัวขึ้นมาเป็นจักรกลสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการโลกาภิวัตร

ในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจโลก การค้าระหว่างประเทศและต่อมากการลงทุนระหว่างประเทศเป็นพาหนะในการเชื่อมโยงส่วนต่างๆของสังคมเศรษฐกิจโลกเข้าด้วยกัน และเป็นจักรกลสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการโลกาภิวัตรระยะแรกเริ่ม ต่อเมื่อความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศช่วยเชื่อมโยงตลาดการเงินของประเทศต่างๆเข้าด้วยกัน ประกอบกับนโยบายการเปิดเสรีทางการเงินของประเทศต่างๆจำนวนมาก การเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศกลายเป็นจักรกลสำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนกระบวนการโลกาภิวัตรนับตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา

บัดนี้ ทุนวัฒนธรรมกำลังมีบทบาทเพิ่มขึ้นตามลำดับในกระบวนการโลกาภิวัตร บทบาทของวัฒนธรรมในการเชื่อมโยงส่วนต่างๆของโลกมิได้เพิ่งปรากฏในศตวรรษนี้ หากมีมาช้านานแล้ว ในยุคจักรวรรดินิยม การที่วัฒนธรรมเมืองแม่แผ่อิทธิพลสู่อาณานิคมเป็นปรากฏการณ์สามัญ อาณานิคมภายใต้จักรวรรดิเดียวกันมักจะมีวัฒนธรรมเมืองแม่เป็นจักรกลในการเชื่อมสัมพันธ์ ในยุคจักรวรรดินิยมสมัยใหม่ วัฒนธรรมยังคงมีบทบาทเดียวกันนี้ จนก่อเกิดระบบจักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรม (Cultural Imperialism)

แต่ไม่มียุคสมัยใดที่วัฒนธรรมและทุนวัฒนธรรมมีบทบาทในกระบวนการโลกาภิวัตรมากเท่ายุคปัจจุบัน ส่วนสำคัญเป็นเพราะการเติบโตใหญ่กล้าแข็งของระบบทุนวัฒนธรรม ประกอบกับการหนุนช่วยของเทคโนโลยีสารสนเทศ

นี่เป็นปรากฏการณ์อันควรแก่การศึกษาอย่างยิ่ง